

בענין ביקור אדה"ז בברסלב בשנת תק"ע

הת' שרגא דוד המניק
תלמיד בישיבה

הנה בא לידי ספר 'פעולת הצדיק' (הוצאת "מתיבתא היכל הקודש", תשס"ד) שענינו להודיע לבני אדם "תולדות ימי חייו הקדושים של... רבי נחמן מברסלב זי"ע, אשר ספר וכתב תלמידו... רבי נתן מברסלב זי"ע, ואת אשר מקובל מזקני אנ"ש...". והנה נמצאו בו שמועות שאינן בדוקות אודות היחס בין אדה"ז להרר"נ מברסלב, ועל כן רצוני לברר מקחם של סיפורים אלו ובתוך הדברים להעיר במקצת אודות נסיעת אדה"ז בשנת תק"ע¹.

הנה בס' 'חיי מוהר"ן'² (ח"א סי' מח עמ' 24) כתב בזה"ל: "התורה חיים נצחיים" שבסימן עב בליקוטי תנינא, נאמרה בעת שבא אצלו על ש"ק פרשת יתרו צדיק אחד מפורסם גדול והוא ז"ל לא אמר שום תורה בליל ש"ק ולא ביום ש"ק, וכשגמרנו סעודת שחרית של שבת... היינו סבורים להסתלק מהשולחן כנהוג אחר ברהמ"ז, אבל הוא ז"ל [=הרר"ן] נשאר אז יושב על מקומו, וגם אנחנו כולנו נשארו אז יושבים לפניו, וגם הצדיק הנ"ל נשאר עדיין יושב לפניו, בתוך כך ענה ואמר כשרואין את עצמו עם הצדיק אפילו כשאין שומעין תורה, גם זה טוב מאד כי עי"ז מקבלין גדולה, והתחיל לומר תורה הנ"ל [דהיינו התורה שבסי' עב]...". ע"כ, עיי"ש.

והנה ב'חיי מוהר"ן' לא נתפרש מיהו אותו צדיק אחד, אך בס' 'שיח שרפי קודש' (סיפוריו של רלוי"צ בנדר)³ אות א'רפו כתב שהמסורת היא שאותו אורח הי' הרה"ק הרר"מ מטשערנאביל, אך י"א שזה הי' אדה"ז. אך הנה בס' "פעולת הצדיק" הנ"ל (עמ' תקפא, אות תתצב) נקט משום מה בפשיטות שמדובר באדה"ז, וכותב שסיפור זה אירע בש"פ יתרו תק"ע, ומקשרו לסיפור נוסף מאדה"ז משנת תק"ע שמקורו בס' 'אבני"ה

-
- (1) מאמרו של הרב י' מונדשיין הסוקר נסיעה זו והסיפורים הקשורים בו וכו' נדפס ב"בטאון חב"ד" גליון 32 עמ' 20-12. על דבריו שם נעמוד בהמשך.
 - (2) ציון הסימנים והדפים שבפנים הם כפי דפוס ירושלים תשכ"ב.
 - (3) הס' אינו תח"י ומה שכתבתי בפנים הוא מזכרוני. ולכן יתכן שאינו מדויק.

ברזל⁴ (סי' מט) שכותב שם בזה"ל: "פ"א הי' הרב זצוק"ל [=אדה"ז] אצל רבינו זצוק"ל [=הרר"נ] בעת שנסע למעזבוז, ואז הי' עליו המחלוקת של הרב ר' ברוך זצוק"ל, ואז אמר רבינו זצוק"ל לאנשים שלו על הרב תנו כבוד לשר האלף, ושאל רבינו זצוק"ל את הרב האם אמת מה שאומרים עליכם שיש לכם שמונים אלף חסידים⁵, ויאמר אליו הרב, שיש לו חסידים מלמדים, וכ"א יש לו קופה של צדקה בשבילו, והנערים מאחר שנותנים צדקה בשבילו, מסתמא לא יהיו מתנגדים עליו. והרב התנצל א"ע אז לפני רבינו זצוק"ל על הרר"ב זצוק"ל, ויאמר אליו רבינו זצוק"ל "פעטערבורג זענט איהר אובער גיקומען פעטער ברוך [דהיינו דודו הרר"ב] וועט איר ניט איבער קומען וכו'"⁶, ע"כ.

ואתא מחבר ס' 'פעולת הצדיק' הנ"ל וארכביה אתרי ריכשי, דהיינו שכתב שסיפור זה האחרון אירע בכ' שבט יום ה' לפרשת יתרו תק"ע, ואח"ז שבת אדה"ז אצלו, ובשבת זו אירע הסיפור שהובא לעיל מחיי מוהר"ן וכדברי הי"א. בנוסף גם טרח להוסיף על מ"ש ב'חיי מוהר"ן' הנ"ל, שבתורה שבסי' עב הנ"ל "מדבר משרי אלפים וכו' וכן ממנהיג אמיתי של ישראל וכו'". והטעם שהסיק בהחלטיות שמדובר באדה"ז, העולה בין השיטין, הוא כנראה משום שדרש (או משום שהי' מעוניין לדרוש) "שר האלף" לגזירה שווה.

אך דבריו אין להם יסוד, כי רשימת מאמרי דא"ח מאותה שנה נדפסו כבר מזמן, והמעייין בהם יווכח לדעת כי אדה"ז אמר הדרוש ד"ה ששים המה מלכות בש"פ יתרו בעיר ראהטשאב! גם באג"ק אדה"ז (ח"א סי' נח עמ' קלט) נמצא אגרת שכתב אדה"ז ביום א' כ"ג שבט, שהוא יום א' לפרשת תרומה - היום שלמחרת שבת זו⁷, ובודאי לא הי' אפשר לשבות

(4) מהר" אברהם בן נחמן ישראל הלוי חזן. השתמשתי בתצלום מדפו"ר, ואיני יודע אם נכנסו איזה שינויים בדפוסים הנפוצים.

(5) ראה גם כרם חב"ד ח"ד עמ' 254 ובהמצוין שם בהערה 4. ולהעיר, שבבטאון חב"ד שם הערה 10 וגם בכרם חב"ד שם, כותב שסיפור זה התרחש בביקור הרר"נ בליאזנע בתקנ"ט, ולכאור' זהו היפך המפורש בסיפור המובא בפנים (ורק בתחילת הקטע סיפר מהביקור בתקנ"ט, אבל ממשיך ש"פ"א הי' הרב זצוק"ל..."), והוא הסיפור שלפנינו. וכנזכר לעיל, אין הדפוסים החדשים תח"י לבדוק מה פשר שינוי זה.

(6) להעיר אשר בבית רבי (עמ' סו הע' ב) נמצא פתגם זו בשינוי לשון ("פעטערבורג האט איר שוין געפאטערט, פעטער ברוך האט איר נאך ניט געפאטערט").

(7) וראה גם אג"ק אדה"ז ח"ב סי' ט וסי' יו"ד.

בברסלב וברוגטשוב בבת אחת, ומכיון שב'חיי מוהר"ן' לא פירש זהותו של אותו צדיק, בודאי אין לסמוך אלא על המסורת שמצביע על הרה"ק הרר"מ מטשערנאביל. (ואין לתרץ, שכיון שב'חיי מוהר"ן' לא נכתב באיזה שנה אירע סיפור זה, יש לדחוק שבאמת אירע מעשה זה בשנה אחרת, כי להלן בסי' נט' סדר הזמנים של אמירת המאמרים הנודעים לנו' בעמ' 30 כתב בהדיא: "סי' עב חיים נצחיים ש"פ יתרו תק"ע"). זאת ועוד, דבבטאון חב"ד שם עמ' 4 (ובהערה 18) מביא שאדה"ז סירב ללון אפילו באותו לילה בביתו של הרר"נ, והעביר את הלילה בעגלת מסעו (וראה שם, שהרר"נ התבטא שבודאי חפץ אדה"ז לדבר מעניני עתיק ואריך עם בעל עגלתו). דעת לנכון איפוא הוא שאדה"ז לא שבת בברסלב כלל⁸.

ובענין רשימות מאמרי דא"ח של אותה שנה יש להעיר עוד, כי במאמר הנ"ל שבבטאון חב"ד ערך סקירה מנסיעת אדה"ז בתק"ע, ובקיצור הוא: שאדה"ז נסע מביתו אחר חג הסוכות (ומזכיר דעה שהנסיעה התחילה אחר החורף, אך כותב ש"קשה להולמו"⁹), אח"כ ביקר בברסלב, אז נסע

(8) האמת ניתנה ליאמר, שב'פעולת הצדיק' (עמ' תקפא, הע' ס) מביא עוד "מקור" לדבריו, וז"ל: "שיחה זו מקורה בכתבי חב"ד: הרב "בעל התניא" וה"שו"ע" נסע להשתטח על מקום גניזתו של הבעש"ט בעיר מעזבוב. אך קדם נסיעתו אל עיר מעזבוב עבר בכמה ערים, כדי להתועד עם צדיקי הדור. ובתוך הערים היתה גם עיר ברסלב. והרה"ק מברסלב זי"ע קבלו בכבוד גדול, ושבת אצלו הרב, והשתעשעו עצמם כל השבת בדברי תורה וברזים נפלאים וכו'". ע"כ.

קטע זה, שכאילו נעתק מספר חב"די (שלכן שינה לשונו לכנות רבו "הרה"ק מברסלב זי"ע" ולא "רבינו" כרגיל בספרו), לא אדע מקורו, ותמה אני באיזה 'שיחה' או 'כתב חב"ד' מצא זה (ומה גם שיכונה בו אדה"ז בשם "הרב בעל התניא והשו"ע"), כי בבית רבי (שלשון הקטע דלעיל דומה קצת למטבע לשונו) כתב (בעמ' סו) רק ש: "...גם שמענו שהתראה עם הרב מבראסלוב נכד הבעש"ט נ"ע כשנסע בערי פולין ונסע להתראות עם הרר"ב נסע דרך עיר בראסלוב ויצא הרה"ק נגדו חוץ לעיר והביאו לביתו וכבוד גדול עשה לו". ע"כ. לא הזכיר הבית רבי מאום מענין ביקור ביום השבת. ועדיין צ"ב למקור הקטע הנ"ל.

(9) מסתמא כוונתו כי אחד מהמטרות שמפניהם נסע אדה"ז מעיר לעיר וממדינה למדינה היתה להקלת חייהם של גולי גזירת הכפרים, ומתיישרי פלך חרסון; ומכיון שבהחדשים שלאחר החורף מוצאים אנו את אדה"ז רק במקומות מספר (ומה גם כי כשפגש את הרר"ב ממעזבוב בר"ח אדר כדלהלן, התלונן בפניו הרר"ב על אשר כבר ביקר במקומות אשר תחת מרותו), אנו למדים שעיקר הנסיעה היתה בחדשי החורף. אבל מרשימות מאמרי הדא"ח אין ראי' לכאז או לכאז.

לטולטשין לבקר הר"ב כדי ליישר ההדורים ביניהם¹⁰, משם המשיך למעזבוז והשתטח על קבר הבעש"ט.

ומשער שם שאח"כ נסע אדה"ז לעיר מוהילוב שע"נ דניסטר, משם פנה לברדיטשוב ושהה שם מלפני פורים עד אחר חג הפסח. בימים ההם אף ערך האסיפה המפורסמת מצדיקי הדור בנוגע גזירת הגולים, וכותב שם בהמשך שמהותו בברדיטשוב הגיעו לידינו המאמרים ד"ה ענין שמיני שבשמינית, ד"ה ונוגשייך צדקה, וד"ה ענין וסדר העבודה בעסק החסידות (גם כותב שם שבנוגע מה שכאמור יש ספק באם הביקור בטולטשין אירע באד"ר או באד"ש; שאם נניח שהביקור אירע באד"ר נצטרך לומר שהמאמר ד"ה ויקחו לי תרומה נאמר אף הוא בברדיטשוב). אחר שהותו בברדיטשוב פנה לכיוון ביתו (ובדרך גם נודע לו מהשריפה הידועה בביתו הקשורה עם הביקור אצל הר"ב), ובמהלך נסיעתו אמר המאמר ד"ה ששים המה מלכות בעיר רוגוטשוב, והמאמר ד"ה את שבתותי תשמרו בעיר ביחוב. עד כאן תיאור המסע בקצרה.

והנה משזכיננו להרשימה המפורטת ממאמרי תק"ע שנדפסה בכרם חב"ד⁴, אנו למדים שד"ה ששים המה מלכות נאמר בדרכו לברדיטשוב (בש"פ יתרו כאמור לעיל), ולא בדרכו חזרה ממנה; אודות המאמר ד"ה ויקחו לי תרומה מפורש בכמה כת"י שנאמר בברדיטשוב (ולפי"ז בטלה ההשערה ששהותו של אדה"ז בברדיטשוב היתה רק למשך - זמן אחד - שלפיה רצה לומר שאם נניח שמאמר ד"ה ויקחו לי נאמר בברדיטשוב, נצטרך לומר שהפגישה עם הר"ב היתה בר"ח אדר (מכיון שאדה"ז הגיע לברדיטשוב רק לאחר הפגישה), כי מכיון שמצינו מאמרים שנאמרו אחר ש"פ תרומה בעיירות שונות, ממילא היתה הפגישה עם הר"ב לכאורה יכולה גם היא להתקיים גם לאחר ש"פ תרומה, ועדיין צ"ע בכ"ז).

אנו לומדים גם על נסיעת אדה"ז לאחמ"כ למוהילוב כנ"ל ושהותו שם - ולא בברדיטשוב - עד אחר חג הפורים (דבר המוכח לכאורה מהא

10) בבית רבי (עמ' מב): "...בדרך נסיעתו התראה גם עם הר"ב בטולטשין בר"ח אדר תק"ע. מתחלה קבל הר"ב את רבינו באהבה וחיבה, אך לאח"כ התעורר שם מחלוקת ביניהם ורבינו הוכיחו על פניו". ועוד ממועד פגישה זו (שעדיין אינו ברור מכיון ששנת תק"ע היתה שנה מעוברת), ראה הנכתב בכמה העתקות של המכתב שנדפס בס"ס באג"ק אדה"ז מ"התוועדם יחד פא"פ ביחד בשנת תק"ע קודם פורים".

דאדה"ז אמר שם המאמר ד"ה וקבל היהודים, אם לא שנאמר שאמרו בפורים קטן באד"ר, כי בליל ש"פ פקודי אמר אדה"ז המאמר ד"ה ענין וסדר העבודה הנ"ל בברדיטשוב, וא"כ שני ברירות לפנינו, והם; או שנאמר שאדה"ז הי' בברדיטשוב על ש"פ תרומה ואח"כ עזב את ברדיטשוב ושהה במוהילוב בפורים קטן, וחזר לברדיטשוב לפני ש"פ פקודי ושהה שם עד אחר הפסח; או נאמר שאדה"ז הי' בברדיטשוב עד סמוך לפורים דאד"ש שבו שהה במוהילוב וחזר לברדיטשוב לקראת פסח. ולהעיר שלפי אופן השני קרוב יותר לומר שהביקור בטולטשין אירע באד"ר, שאם לא נאמר כן נצטרך לומר ששהה אדה"ז בברדיטשוב שלשה פעמים: לש"פ תרומה, אח"כ נסע לטולטשין וחזר לש"פ פקודי, אח"כ נסע מברדיטשוב ושהה במוהילוב למשך חג הפורים ואח"כ חזר עוד הפעם לברדיטשוב, וזהו כבר דחוק ביותר).

כ"ז כתבתי מבלי לעיין במרחק הערים זמ"ז, ויתכן כי ע"פ המידע הזה יתברר לנו בדיוק יותר מסלול הנסיעה של אדה"ז בנסיעתו בתק"ע.

"נוח לכעוס ונוח לרצות"

הרב משה מרקוביץ
ברוקלין, ניו יורק

בפרקי אבות פ"ה מי"א, יש חילוק בין גירסת רבינו הזקן (וסידור של"ה ועבודת ישראל, כפי שצויין בסידור אדמו"ר הזקן עם מראי מקומות וציונים להרלוי"צ ראסקין) לגירסה הנפוצה במשניות:

בגירסא הנפוצה מי שנזח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו, היינו שהוא גרוע ממי שקשה לכעוס וקשה לרצות (וכך גם פירש הרע"ב והתפא"י, וכ"ה במשניות קהתי), אך לגירסת רבינו הזקן נוח לכעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשכרו, היינו שהוא עדיף על קשה לכעוס וקשה לרצות.

ולכאורה (מלבד מה שהעיר הרב ראסקין שם, שהסדר לגירסת המשניות מתאים למשנה הבאה, שזה שיצא שכרו בהפסדו קודם), יש לעיין בסברת המחלוקת: